

Η ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ Η ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΠΟ ΑΠΟΣΤΑΣΑΣΗ

Μαριάνθη
Καρατζά

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	2
ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ	3
ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	3
ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΧΡΟΝΟΥ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	3
5.1 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΠΟ ΑΠΟΣΤΑΣΗ.....	4
5.2 ΤΥΠΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ	11
5.2.1 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΗ-ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ – ΦΟΙΤΗΤΗ	12
5.2.2 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ – ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ.....	19
5.3 ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.....	24
5.4 ΜΕΣΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.....	28
ΣΥΝΟΨΗ	30
ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΜΕΛΕΤΗ.....	31
ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	32
ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΜΕΛΕΤΗ.....	35

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επικοινωνία και η αλληλεπίδραση στην εκπαίδευση αποτελούν καθοριστικό στοιχείο για τη μάθηση και αντικείμενο πολλών εκπαιδευτικών ερευνών. Στην εκπαίδευση από απόσταση, η επικοινωνία και η αλληλεπίδραση, έχουν τον ίδιο ρόλο; Τι σημαίνει η επικοινωνία για την πρακτική του Καθηγητή-Συμβούλου;

Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να αναδείξει το ρόλο της επικοινωνίας και της αλληλεπίδρασης στην εκπαίδευση από απόσταση. Ένα ιδιαίτερο θέμα που θα προσεγγίσουμε στο ρόλο αυτό είναι σε ποιο βαθμό “χωρά” στην πρακτική μας και ποιες προεκτάσεις μπορεί να έχει για την υποστήριξη της ανοικτής εκπαίδευσης. Θα διερευνήσουμε, επίσης, τους τύπους επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης που μπορούν να αναπτυχθούν και πώς μπορούν να επηρεάσουν τη μάθηση. Στη συνέχεια, θα μας απασχολήσουν οι παράγοντες που επηρεάζουν το πλαίσιο της επικοινωνίας αλλά και τα μέσα που μπορούμε να αξιοποιούμε ώστε να συμβάλλουμε στην ανάπτυξη αποτελεσματικής επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης με τους φοιτητές, στο πλαίσιο του ρόλου μας στο ΕΑΠ.

Παρότι η επικοινωνία στην εκπαίδευση από απόσταση μπορεί να αφορά πολλές διαφορετικές εκφάνσεις της (πχ. επικοινωνία με την ομάδα των φοιτητών κατά την ΟΣΣ, επικοινωνία του φοιτητή με το εκπαιδευτικό υλικό μέσω των αλληλεπιδραστικών στοιχείων που περιλαμβάνει κλπ.) στην ενότητα αυτή θα επικεντρωθούμε στην επικοινωνία που μεσολαβεί ανάμεσα στις ΟΣΣ με στόχο τη βελτίωση του μαθησιακού αποτελέσματος για τους φοιτητές.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Σύγχρονη & Ασύγχρονη Επικοινωνία

Μέσα Επικοινωνίας

Πλαίσιο Επικοινωνίας

Κοινότητες Μάθησης

ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου θα είστε σε θέση να:

- Εκτιμάτε τη σημασία και το ρόλο της επικοινωνίας και της αλληλεπίδρασης στο εκπαιδευτικό πλαίσιο του ΕΑΠ.
- Αναγνωρίζετε τους τύπους και τα μέσα επικοινωνίας που μπορούν να συμβάλλουν στην αποτελεσματικότητα της μάθησης, στην εκπαίδευση από απόσταση.
- Αξιοποιείτε τους διαφορετικούς παράγοντες που επηρεάζουν την αποτελεσματική επικοινωνία στην εκπαίδευση από απόσταση, ώστε να συμβάλλετε στη μάθηση και τη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού κλίματος.
- Επιλέγετε πρακτικές και κατάλληλα μέσα που θα σας βοηθήσουν να ενισχύσετε την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση με τους φοιτητές.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΧΡΟΝΟΥ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η μελέτη του κεφαλαίου αυτού έχει υπολογιστεί ότι απαιτεί περίπου 4 ώρες. Οι περισσότερες δραστηριότητες δεν απαιτούν περισσότερο από 10-15 λεπτά για την ολοκλήρωσή τους. Για τις 5.2, 5.7 και 5.8, όπου θα χρειαστεί να μελετήσετε κάποιο κείμενο πριν τις ολοκληρώσετε, θα χρειαστείτε περισσότερο χρόνο. Ωστόσο, η ολοκλήρωσή τους θα βοηθήσει σημαντικά στην καλύτερη κατανόηση του περιεχομένου του κεφαλαίου.

5.1 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΠΟ

ΑΠΟΣΤΑΣΗ

Από το 1916 ο Dewey αναφέρεται στην αλληλεπίδραση, ως το καθοριστικό στοιχείο της εκπαιδευτικής διεργασίας (Dewey, 1916). Η προσέγγισή του περιγράφει την εκπαιδευτική εμπειρία ως μια συναλλαγή που λαμβάνει χώρα ανάμεσα στα άτομα και στο περιβάλλον που εκείνη τη στιγμή διαμορφώνεται. Ο Sims (1999) αναφέρει ότι λειτουργεί ως μέσο που ενισχύει τη μάθηση με νόημα (meaningful learning), ενώ για πολλούς θεωρητικούς της μάθησης αποτελεί καθοριστικό παράγοντα του μαθησιακού αποτελέσματος (Garrison & Anderson 2003).

Η αλληλεπίδραση αποτελεί επίσης θεμέλιο στοιχείο της δημιουργίας κοινοτήτων μάθησης (Lipman, 1991). Η αξία της οπτικής γωνίας ενός άλλου ανθρώπου, που κερδίζουμε μέσα από την επικοινωνία, αποτελεί σημείο κλειδί για τις θεωρίες της μάθησης (Jonassen, 1991) και προσθέτει νόημα στην προσπάθεια των φοιτητών να μαθαίνουν (Langer, 1989).

Σε ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης ο εκπαιδευτής έχει τη δυνατότητα να αλληλεπιδρά άμεσα με τους εκπαιδευόμενους, παρατηρώντας αν είναι κουρασμένοι, αν αντιλαμβάνονται, αν έχουν βαρεθεί ή αν πραγματικά δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το θέμα. Όλα τα παραπάνω μπορεί να τα αντιληφθεί παρατηρώντας τη λεκτική ή μη λεκτική τους επικοινωνία, διατυπώνοντας ερωτήσεις και έχοντας άμεση επαφή μαζί τους. Τι συμβαίνει όμως σε ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης από απόσταση; Η επικοινωνία και η αλληλεπίδραση έχουν τον ίδιο σημαντικό ρόλο;

Ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης από απόσταση στερείται της άμεσης επαφής που δημιουργείται ανάμεσα στον Καθηγητή-Σύμβουλο και στον φοιτητή, καθώς ο φοιτητής, μελετά στο χώρο και το χρόνο που επιλέγει, ενώ την ίδια στιγμή ο Καθηγητής-Σύμβουλος δεν είναι παρών. Σε ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης από απόσταση ο Καθηγητής-Σύμβουλος δεν έχει τη δυνατότητα να παρέχει λεκτική και μη λεκτική ανατροφοδότηση

στους φοιτητές του άμεσα, τη στιγμή που συμβαίνει κάτι ή τη στιγμή που μπορεί να το αναζητήσει ο φοιτητής. Πώς μπορεί να αλληλεπιδράσει μαζί τους, ώστε να καλύψει το κενό της απόστασης και του χρόνου;

Ο Κόκκος (1998, σελ.43) αναγνωρίζει τις αμφίδρομες σχέσεις διδασκόντων-διδασκομένων ως μια από τις αρχές μάθησης ενηλίκων, που βρίσκει εφαρμογή στην εκπαίδευση από απόσταση. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

“Κανένας δε μαθαίνει μόνος του. Μαθαίνουμε μέσα από αμφίδρομες σχέσεις με τον διδάσκοντα αλλά και με τους άλλους διδασκόμενους. Οι σχέσεις αυτές εμπεριέχουν διάλογο, επεξεργασία και εμπλουτισμό απόψεων, διαμόρφωση ερωτημάτων και απάντηση σε αυτά, πρακτικές ασκήσεις, ομαδικές εργασίες, ανταλλαγή γνώμων και εμπειριών. [...] Για τους παραπάνω λόγους, η ανοικτή εξ αποστάσεως εκπαίδευση δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη συνεχή επαφή διδασκόντων και διδασκομένων μέσα από γραπτή επικοινωνία (αλληλογραφία, fax, e-mail), τηλεφωνική επικοινωνία, τακτικές συμβουλευτικές συναντήσεις, τηλεδιασκέψεις κ.α.”

Όμοια και ο Keegan (1996), στον ορισμό που δίνει για την εκπαίδευση από απόσταση ορίζει, ως ένα από τα πέντε συστατικά στοιχεία της, την παροχή αμφίδρομης επικοινωνίας έτσι ώστε να μπορεί να αναπτυχθεί διάλογος. Είναι άλλωστε χαρακτηριστικό ότι την δεκαετία 1985-1995, όπου υπήρξε η περίοδος ίδρυσης των περισσότερων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων εκπαίδευσης από απόσταση και συντελέστηκε ταχύτητα τεχνολογική ανάπτυξη (Λιοναράκης, 2005), αναδεικνύεται όλο και περισσότερο η σημασία της ανάπτυξης παραγωγικής επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον Καθηγητή-Σύμβουλο και τον φοιτητή. Σε αυτό έχει σίγουρα συμβάλει η εξέλιξη των ΤΠΕ, που δίνουν πλέον τη δυνατότητα πολλών μορφών επικοινωνίας, γραπτών και προφορικών με χαμηλό κόστος.

Είναι σημαντικό όμως, για να καθορίσουμε τη στάση μας για την ανάπτυξη της επικοινωνίας μας με τους φοιτητές να έχουμε ως κατευθυντήριο άξονα ότι τελικός μας στόχος, με κάθε ενέργειά μας είναι:

“η εκπαίδευση που διδάσκει και ενεργοποιεί το μαθητή πώς να μαθαίνει μόνος του και πώς να λειτουργεί αυτόνομα προς μια ευρετική πορεία αυτομάθησης” (Λιοναράκης, 2001)

Συχνά, η μεγάλη εμπειρία μπορεί να αποτελεί εμπόδιο στην αναγνώριση και κατανόηση των σκέψεων και των δυσκολιών που αντιμετωπίζει κάθε φοιτητής. Στο παρακάτω παράδειγμα παρουσιάζονται οι σκέψεις ενός φοιτητή που ξεκινάει για πρώτη φορά τη μελέτη μιας Θ.Ε. σε προπτυχιακό επίπεδο.

Παράδειγμα: Ο Αντρέας είναι πρώτη φορά φοιτητής από απόσταση και έχει μόλις λάβει το πακέτο του εκπαιδευτικού υλικού. Το πακέτο είναι ογκώδες και περιλαμβάνει τρεις τόμους, μαζί με το πρόγραμμα και τις ημερομηνίες των εργασιών που πρέπει να εκπονήσει καθώς και συμπληρωματικό υλικό σε cd. Δεν είναι σίγουρος από που θα πρέπει να ξεκινήσει.

Ξεκινάει να μελετάει το υλικό και δοκιμάζει να επεξεργαστεί τις δραστηριότητες, αλλά οι απαντήσεις που δίνει δεν είναι κοντά σε αυτές που προτείνονται από το εκπαιδευτικό υλικό. Ανησυχεί ακόμη περισσότερο όταν, διαβάζοντας μέρος του υλικού, δυσκολεύεται να κατανοήσει τις έννοιες και αρχίζει να μετανιώνει για την απόφασή του να σπουδάσει, καθώς φαίνεται ότι δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις ακαδημαϊκές απαιτήσεις του μαθήματος. Πιστεύει ότι ο καθηγητής δεν θα ενδιαφερόταν να συζητήσει μαζί του, εφόσον δε μπορεί να κατανοήσει τις βασικές έννοιες του μαθήματος.

Στόχος της δραστηριότητας που ακολουθεί είναι, αξιοποιώντας το παραπάνω παράδειγμα, να διερευνήσετε και να αναγνωρίσετε τις ενέργειες που μπορεί να κάνει ένας Καθηγητής-Σύμβουλος, ώστε να προκαλέσει την επικοινωνία ανάμεσα στον ίδιο και το φοιτητή του. Με

αυτόν τον τρόπο θα δημιουργήσετε ένα χρήσιμο εργαλείο πρακτικών προώθησης της επικοινωνίας με τους φοιτητές σας.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5.1

Στο παραπάνω παράδειγμα είδαμε τις σκέψεις και τις δυσκολίες ενός φοιτητή που ξεκινά για πρώτη φορά μια Θ.Ε. Ποιες ενέργειες επικοινωνίας θα μπορούσαν να βοηθήσουν τον Αντρέα να σας “αποκαλύψει” τις δυσκολίες του; Ποιες ενέργειες επικοινωνίας θα μπορούσατε να κάνετε ως Καθηγητής-Σύμβουλος για να στηρίξετε την προσπάθεια του Αντρέα να συνεχίσει τις σπουδές του;

Συζητήστε τις προτάσεις σας με ένα συνάδελφο σας με στόχο να τις εμπλουτίσετε.

A/A	Ενέργεια	Πώς θα βοηθήσει;

Σε ένα κλασικό ακαδημαϊκό πλαίσιο θα είχαμε τη δυνατότητα να αναγνωρίσουμε άμεσα τις ανάγκες του φοιτητή και να ανταποκριθούμε σε αυτές. Θα μπορούσαμε να σταματήσουμε ανά πάσα στιγμή τη διδασκαλία αν νιώθαμε ότι δεν γινόμαστε κατανοητοί ή αν προέκυπταν ερωτήσεις. Επιπλέον, θα μπορούσαμε να αναδιατυπώσουμε το

περιεχόμενο του μαθήματος για να ξεκαθαρίσουμε έννοιες που δεν είναι ενδεχομένως κατανοητές. Αντίθετα, στην εκπαίδευση από απόσταση δεν έχουμε τη δυνατότητα να παρακολουθούμε και να αποκωδικοποιούμε με τον ίδιο άμεσο τρόπο τις αντιδράσεις των φοιτητών, εφαρμόζοντας τις παραπάνω πρακτικές. Το γεγονός αυτό δημιουργεί μια σημαντική πρόκληση για τον Καθηγητή-Σύμβουλο: να μπορέσει να ξεπεράσει την “απόσταση” και να υποστηρίξει τη μαθησιακή διεργασία.

Εξάλλου, ο ρόλος της επικοινωνίας και της αλληλεπίδρασης στην εξέλιξη της εκπαίδευσης από απόσταση έχει αποτελέσει αντικείμενο έρευνας και μελέτης για τους σημαντικότερους θεωρητικούς του πεδίου. Τόσο ο Keegan (1986) όσο και ο Moore (1989) αναγνωρίζουν τη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στην ανεξαρτησία-αυτονομία και την επικοινωνία-αλληλεπίδραση. Η σχέση αυτή συχνά εμφανίζεται ως ανταγωνιστική. Δηλαδή, στην πράξη, μπορεί να προσπαθούμε να διατηρούμε συνεχή επικοινωνία με τους φοιτητές μας αξιοποιώντας ποικίλα μέσα και φροντίζοντας να παρακολουθούμε την εξέλιξη της μελέτης τους. Ωστόσο, η συνεχής επικοινωνία και η “στενή” παρακολούθηση των βημάτων μελέτης τους, αν και έχει ως στόχο από την πλευρά μας την υποστήριξη των σπουδών τους, μπορεί τελικά να μειώνει μια από τις θεμελιώδεις αξίες της εκπαίδευσης από απόσταση: τη δημιουργία αυτόνομων φοιτητών.

Ο Garrison (1993) εντοπίζει δύο διαφορετικές προσεγγίσεις στο θέμα αυτό. Η μια αναγνωρίζει ότι η αυτονομία αποτελεί τον απόλυτο εκπαιδευτικό στόχο της ανοικτής εκπαίδευσης και αυτό που έχει σημασία είναι η προετοιμασία και παραγωγή του κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού, στο οποίο θα βασιστούν οι φοιτητές για τις σπουδές τους. Στην περίπτωση αυτή η επικοινωνία αποτελεί ένα συμπληρωματικό και όχι απαραίτητο στοιχείο της διεργασίας. Αντίθετα η δεύτερη προσέγγιση βασίζεται στη δημιουργία νέων δομών γνώσης. Εδώ δίνεται έμφαση στη διεργασία της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο Καθηγητή-Σύμβουλο και τον φοιτητή, από την οποία παράγεται η γνώση και η μάθηση.

Η έρευνα διεθνώς, αλλά και στο ΕΑΠ (Γκάφα & Αθανασούλα-Ρέππα, 2004, Κουστουράκης, κα. 2003) δείχνει ότι η αυξημένη αλληλεπίδραση μπορεί να βελτιώσει την επίδοση των φοιτητών, τη στάση τους στη μάθηση και την αποτελεσματικότητά τους. Καθώς η απομόνωση αποτελεί έναν από τους βασικούς παράγοντες που οδηγούν στην παραίτηση, μια σημαντική πρωτοβουλία για τη μείωση των ποσοστών εγκατάλειψης των σπουδών είναι η ενθάρρυνση των φοιτητών να υποστηρίζουν ο ένας τον άλλο ως μέρος μια μαθησιακής κοινότητας. Η ανάπτυξη αρμονικής επικοινωνίας μεταξύ των φοιτητών αποτελεί σημείο στήριξης της συμμετοχής τους και αποφυγής της εγκατάλειψης των σπουδών.

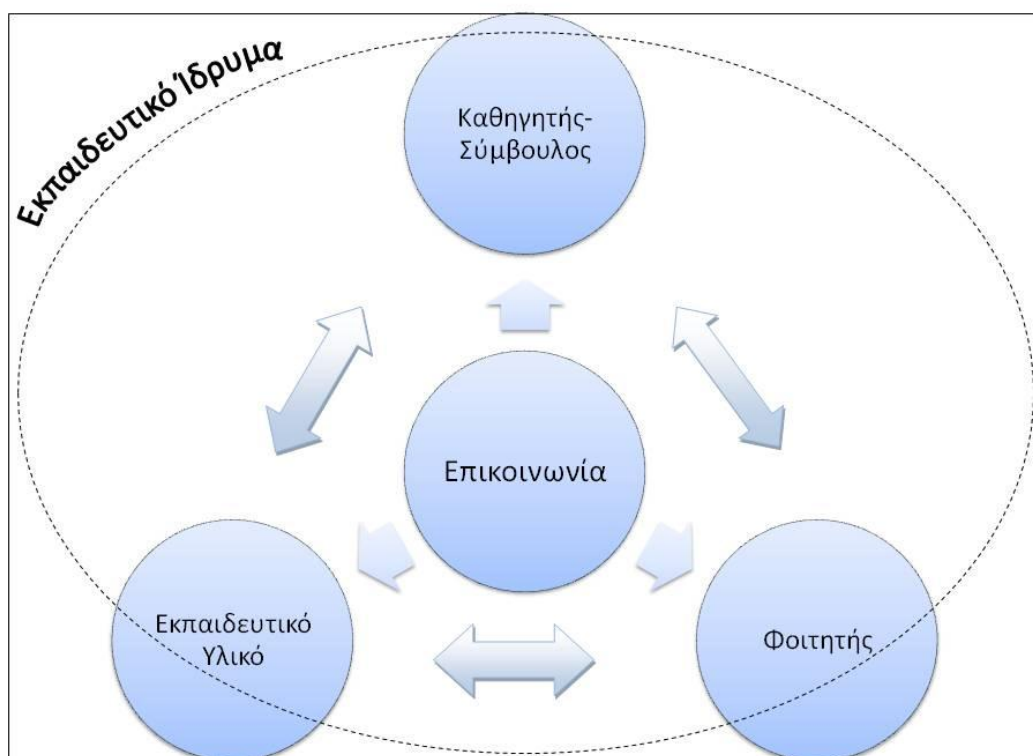
Μελέτες σε προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης δείχνουν ότι η επίτευξη καλής επικοινωνίας μεταξύ των φοιτητών συμβάλλει στην επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών μέσω:

- της ψυχολογικής στήριξης και ενθάρρυνσης,
- της διαλεύκανσης αποριών,
- της ανταλλαγής ουσιαστικών απόψεων,
- της υποστήριξης στην εκπόνηση εργασιών,
- της προετοιμασίας για την τελική αξιολόγηση,
- διατύπωσης αμοιβαίων συμπερασμάτων για τη μαθησιακή πορεία και την πρόοδο τους στο πλαίσιο του προγράμματος.

Σημ.: Στην ενότητα 5.2.2 θα εξετάσουμε λεπτομερέστερα τον τρόπο δημιουργίας των κοινοτήτων μάθησης.

5.2 ΤΥΠΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ

Η επικοινωνία στην εκπαίδευση από απόσταση εντοπίζεται ανάμεσα στα στοιχεία της που μπορούν να αλληλεπιδράσουν, όπως φαίνεται στο Σχήμα 1:

Σχήμα 1: Αλληλεπίδραση στην εκπαίδευση από απόσταση

Ο Moore αναλύει σε πρώτο επίπεδο τις τρεις σημαντικότερες σχέσεις αλληλεπίδρασης: φοιτητής με φοιτητή, φοιτητής με καθηγητή και φοιτητής με εκπαιδευτικό υλικό (Moore, 1989). Η ανάλυση αυτή εμπλουτίζεται από τους Anderson & Garrison (1998), οι οποίοι περιλαμβάνουν στο παραπάνω σχήμα την αλληλεπίδραση: καθηγητή με καθηγητή, καθηγητή με εκπαιδευτικό υλικό και εκπαιδευτικό υλικό με εκπαιδευτικό υλικό.

Η επικοινωνία του Καθηγητή-Συμβούλου όσο και του εκπαιδευόμενου με το εκπαιδευτικό υλικό είναι ιδιαίτερα σημαντική και αφορά τα στοιχεία του εκπαιδευτικού υλικού που βοηθούν την αλληλεπίδραση (αναλύονται στο

Κεφάλαιο 8). Επίσης, η αλληλεπίδραση ανάμεσα στους Καθηγητές-Συμβούλους θα μας απασχολήσει περισσότερο στο Κεφάλαιο 10. Εδώ θα επικεντρώσουμε τη μελέτη μας στην επικοινωνία Καθηγητή-Συμβούλου με φοιτητή, καθώς και φοιτητή με φοιτητή.

5.2.1 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΗ-ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ – ΦΟΙΤΗΤΗ

Ο ρόλος του Καθηγητή-Συμβούλου στην ανάπτυξη της αλληλεπίδρασης και της επικοινωνίας με τον φοιτητή είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Ηδη έχει αναδειχθεί η συμβολή της επικοινωνίας στο πλαίσιο της εκπαίδευσης από απόσταση. Ποια είναι όμως τα στοιχεία εκείνα που χρειάζεται να φέρει ο Καθηγητής-Σύμβουλος στην πρακτική του για να αξιοποιήσει τη δύναμη της αλληλεπίδρασης;

Η αποτελεσματική επικοινωνία για την υποστήριξη του φοιτητή που μαθαίνει από απόσταση περιλαμβάνει τις εξής ικανότητες:

- να ακούμε,
- να α(ντα)ποκρινόμαστε,
- να διατηρούμε την επαφή,
- να αξιοποιούμε αποτελεσματικά τα μέσα επικοινωνίας,
- να μπορούμε να αντιλαμβανόμαστε τα πιθανά εμπόδια στην επικοινωνία, βλέποντας την κατάσταση από την πλευρά του εκπαιδευόμενου.

(Ο' Rourke, 2003)

Η ικανότητά μας να ακούμε τον φοιτητή αφορά τόσο τον προφορικό (πχ. σε μια τηλεφωνική επικοινωνία) όσο και το γραπτό του λόγο. Είναι σημαντικό να μπορούμε να ερμηνεύουμε το άμεσο μήνυμα αλλά και το έμμεσο, που περιέχεται στην επικοινωνία του. Στο παράδειγμα που ακολουθεί παρουσιάζεται μια απλή περίπτωση όπου ο φοιτητής

επικοινωνεί με τον Καθηγητή-Σύμβουλο και μπορούμε να αναγνωρίσουμε δύο διαφορετικά μηνύματα στην επικοινωνία του.

Παράδειγμα

Η Μαρία, στην προσπάθειά της να λύσει μια δραστηριότητα αυτοαξιολόγησης που περιλαμβάνεται στο εκπαιδευτικό υλικό μας στέλνει το εξής μήνυμα “Δεν είμαι σίγουρη αν έχω χρησιμοποιήσει σωστά τον μαθηματικό τύπο στην άσκηση”. Ως άμεσο μήνυμα μπορούμε να αναγνωρίσουμε ότι μας ζητάει να εξηγήσουμε τον τρόπο χρήσης του συγκεκριμένου μαθηματικού τύπου, ως έμμεσο μήνυμα όμως φαίνεται να ζητάει επιβεβαίωση ότι έχει τις απαραίτητες ικανότητες για την επίλυση της άσκησης και την κατανόηση των εννοιών που περιλαμβάνει. Έτσι, θα μπορούσαμε να απαντήσουμε:

- στο άμεσο μήνυμα: εξηγώντας πώς χρησιμοποιείται ο συγκεκριμένος μαθηματικός τύπος
- στο έμμεσο μήνυμα: “από τη στιγμή που κατάφερες να ολοκληρώσεις τα δύο πρώτα ερωτήματα της άσκησης, πιστεύω ότι θα καταφέρεις να την ολοκληρώσεις χωρίς λάθη.”

Συχνά, η ερμηνεία που μπορούμε να δώσουμε στο μήνυμα που μας στέλνει ο φοιτητής δεν είναι αυτονόητη. Πολλές φορές μπορεί να το ερμηνεύσουμε σύμφωνα με τις δικές μας ανάγκες και σκέψεις, χάνοντας μια ολοκληρωμένη ευκαιρία αλληλεπίδρασης. Για το σκοπό αυτό είναι σημαντικό να επιβεβαιώνουμε το μήνυμα που έχουμε κατανοήσει, θέτοντας ερωτήματα και ζητώντας διευκρινίσεις, ώστε να ανταποκριθούμε στην πραγματική ανάγκη του φοιτητή.

Παρακάτω παρουσιάζεται ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα φοιτητή, μόνο ένα μέρος των σκέψεων και των αναγκών του οποίου φτάνει στον Καθηγητή-Σύμβουλο.

Παράδειγμα

Ο Αντρέας έχει καταφέρει να κατανοήσει το περιεχόμενο και τις βασικές έννοιες του μαθήματος. Μπορεί κάποια σημεία να τον έχουν δυσκολέψει ιδιαίτερα και να χρειάστηκε αρκετό χρόνο μέχρι να τα κατανοήσει, σε γενικές γραμμές όμως νιώθει ότι βρίσκεται σε καλό δρόμο. Έχει ξεκινήσει να επεξεργάζεται το θέμα της

γραπτής εργασίας αλλά είναι μπερδεμένος σχετικά την επιλογή του θέματος, καθώς το σημείο που έχει κεντρίσει το δικό του ενδιαφέρον δεν αναλύεται διεξοδικά στο εκπαιδευτικό υλικό, πράγμα που σημαίνει ότι δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικό.

Ο Αντρέας ολοκληρώνει και στέλνει την εργασία του. Παρόλο που έχει περιλάβει μερικές πρόσθετες αναφορές, δεν είναι σίγουρος ότι τις έχει χρησιμοποιήσει με το σωστό τρόπο και στέλνει ένα μήνυμα στον Καθηγητή του, ζητώντας περισσότερες πληροφορίες για το θέμα αυτό.

Στην δραστηριότητα θα διερευνήσετε την πρακτική σας σχετικά με την επικοινωνία σας με τους φοιτητές σας, εντοπίζοντας τις ενέργειες εκείνες που θα βοηθήσουν την ανάπτυξη παραγωγικής αλληλεπίδρασης μαζί τους.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5.3

Στο παραπάνω παράδειγμα είδαμε ότι ο Αντρέας στην προσπάθειά του έχει περάσει από διάφορα στάδια σε σχέση με το μαθησιακό περιεχόμενο. Ωστόσο το μόνο που φτάνει σε εμάς είναι μια ερώτηση σε σχέση με την αξιοποίηση των αναφορών στην εργασία.

Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο ρόλος του Καθηγητή-Συμβούλου σε αυτή την περίπτωση; Τι θα μπορούσε να κάνει (μέσω της επικοινωνίας και της αλληλεπίδρασης) για να βοηθήσει τον Αντρέα; Αν επικοινωνούσατε μαζί του τι θα του λέγατε (ή γράφατε);

Ποιες ερωτήσεις θα του θέτατε, ώστε να διασφαλίσετε ότι έχετε καταλάβει με ακρίβεια το μήνυμά του;

Μοιραστείτε τις σκέψεις σας με ένα συνάδελφό σας και προσπαθήστε να εμπλουτίσετε τις ενέργειες που καταγράψατε.

Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο για την επικοινωνία του Καθηγητή-Συμβούλου με το φοιτητή είναι ο χρόνος. Είναι προφανές ότι απαντώντας το συντομότερο δυνατό στα ερωτήματα των φοιτητών βοηθάμε ώστε να νιώθουν ότι είμαστε διαθέσιμοι και μπορούμε να τους υποστηρίξουμε στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Ταυτόχρονα, η ανταπόκρισή μας θα τους ενθαρρύνει να αξιοποιήσουν την αλληλεπίδραση και να έχουν το θάρρος να επανέρχονται για απορίες και βοήθεια. Είναι άλλωστε χαρακτηριστικό ότι σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε φοιτητές του ΕΑΠ (Σαρακατσοάνου & Βασάλα, 2011) φαίνεται ότι οι λόγοι για τους οποίους οι φοιτητές διατηρούν την επαφή τους με τον ΚΣ είναι οι εξής:

- Προθυμία του ΚΣ για διάθεση χρόνου στην επικοινωνία.
- Παρότρυνση ΚΣ για επανάληψη επικοινωνίας.
- Ουσιαστική βοήθεια που έλαβαν επικοινωνώντας με ΚΣ.
- Έλλειψη άλλου τρόπου επίλυσης αποριών.

Η ανάπτυξη ικανοποιητικής επικοινωνίας χρειάζεται φιλική συμπεριφορά και ενθάρρυνση για συνεχή αλληλεπίδραση μέσω των διαθέσιμων εργαλείων επικοινωνίας. Εξάλλου, το αίσθημα ανασφάλειας, η έλλειψη θάρρους και η διστακτικότητα αποτελούν συνηθισμένα εμπόδια για αποτελεσματική επικοινωνία από την πλευρά των φοιτητών. Μια ειλικρινής προσπάθεια του Καθηγητή-Συμβούλου για την απάντηση των

αποριών και την αποσαφήνιση δύσκολων εννοιών θα βοηθήσει στην ανάπτυξη περισσότερης αλληλεπίδρασης.

Προς αυτή την κατεύθυνση, έρευνες έχουν δείξει ότι η επιμονή του Καθηγητή-Συμβούλου στην επικοινωνία μειώνει την πιθανότητα να εγκαταλείψουν οι φοιτητές τις σπουδές τους. Οι φοιτητές αναφέρουν ότι ήταν σημαντικό το γεγονός ότι ο Καθηγητής-Σύμβουλος είχε την πρωτοβουλία της επικοινωνίας και ήταν αυτός που τους ενθάρρυνε να συνεχίσουν την προσπάθειά τους (SSRG, 2002). Για το λόγο αυτό ιδιαίτερη σημασία αποκτά η πρώτη επικοινωνία του Καθηγητή-Συμβούλου με τους εκπαιδευόμενους.

Σύμφωνα με τον Λιοναράκη (1998) θα πρέπει από την πρώτη στιγμή που επικοινωνούμε με τους φοιτητές να λαμβάνουμε υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τα ενδιαφέροντά τους. Έτσι η πρώτη επαφή με τους φοιτητές έχει ως στόχο:

1. τη γνωριμία,
2. την ενημέρωση για το πρόγραμμα σπουδών,
3. την ενημέρωση για την υποστήριξη, τους τρόπους, τη συχνότητα και τα μέσα της επικοινωνίας.

Με τη δραστηριότητα που ακολουθεί θα μελετήσετε και θα δημιουργήσετε ένα ολοκληρωμένο μήνυμα καλωσορίσματος για την πρώτη επικοινωνία με τους φοιτητές σας.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5.4

Διαβάστε το παρακάτω παράδειγμα επιστολής ΣΕΠ προς τον φοιτητή, ως πρώτη επικοινωνία. Τι εντύπωση σας δημιουργεί; Τι συναισθήματα σας προκαλεί;

Τι θα προσθέτατε/αφαιρούσατε από το μήνυμα αυτό, ώστε να είναι πλήρες και κατάλληλο για τη δική σας ομάδα φοιτητών;

Αγαπητέ κ. Παπαδόπουλε,

Με το μήνυμα αυτό θα ήθελα να σας καλωσορίσω στη Θεματική Ενότητα “Τεχνολογία Γραφικών Τεχνών”. Ονομάζομαι Κατερίνα Νικολάου και είμαι Καθηγήτρια-Σύμβουλος στο ΕΑΠ τα τελευταία 4 χρόνια, σε αυτή τη ΘΕ. Όπως θα δείτε στο σύντομο βιογραφικό σημείωμα που σας έχω επισυνάψει, έχω ασχοληθεί με το αντικείμενο της ΘΕ κυρίως ερευνητικά, αλλά και επαγγελματικά.

Στόχος μου είναι, στο διάστημα που μελετάτε αυτή τη ΘΕ, να είμαστε σε επαφή ώστε να μπορέσω να υποστηρίξω τη μελέτη σας και να σας βοηθήσω να προσεγγίσετε τα ζητήματα του αντικειμένου αυτού με ερευνητική και κριτική διάθεση.

Για το σκοπό αυτό είμαι στη διάθεσή σας, τόσο μέσω τηλεφώνου (κάθε Τετάρτη και ώρες 10:00-13:00), όσο και μέσω e-mail, όποτε το χρειαστείτε. Επίσης, αν έχετε ερωτήματα που πιστεύετε ότι αφορούν και τους άλλους φοιτητές, μη διστάσετε να τα θέσετε στο forum του μαθήματος, όπου έχετε όλοι πρόσβαση.

Για να σας γνωρίσω καλύτερα θα ήθελα να μου στείλετε ένα σύντομο βιογραφικό σας καθώς και τους στόχους σας σχετικά με αυτή τη ΘΕ.

Επίσης θα ήταν χρήσιμο να μπειτε στο forum του μαθήματος και να γράψετε μια μικρή παράγραφο σχετικά με εσάς και τους στόχους σας σε αυτή τη ΘΕ, ώστε να γνωριστείτε και με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας.

Φιλικά,

Κατερίνα Νικολάου

Ωστόσο, σε κάθε ομάδα φοιτητών, ένα μέρος αυτών, είναι πολύ πιθανό να ανταποκρίνεται σπάνια ή και καθόλου στην προσπάθειά μας να ενεργοποιήσουμε την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση μαζί τους. Πριν εξετάσουμε τι ενέργειες μπορούμε να σχεδιάσουμε ώστε να ενεργοποιήσουμε ακόμη και όσους δείχνουν να μην ενδιαφέρονται είναι καλό να αναρωτηθούμε ποιοι μπορεί να είναι οι λόγοι για τους οποίους επέλεξαν να σπουδάσουν και ποιες μπορεί να είναι μερικές από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν (περισσότερα για τα πιθανά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι φοιτητές του ΕΑΠ παρουσιάζονται στο Κεφάλαιο 2). Ένας τέτοιος προβληματισμός θα μας βοηθήσει να σχεδιάσουμε ενέργειες για κάθε φοιτητή ανάλογα με τις ανάγκες και τις πιθανές δυσκολίες που αντιμετωπίζει.

Στρατηγικές που έχουν δοκιμάσει Κ.Σ. για να αντιμετωπίσουν την ελλειπή ή καθόλου ανταπόκριση των φοιτητών είναι οι εξής:

1. Εξηγούμε από την αρχή ποια είναι τα πλεονεκτήματα της τακτικής επικοινωνίας

Παράδειγμα

Μήνυμα που μπορεί να στείλει ο Κ.Σ. στον φοιτητή για να ενθαρρύνει την επικοινωνία μπορεί να είναι:

“ [...] Θεωρώ ότι θα ήταν πολύ βοηθητικό, τόσο για μένα όσο και για εσάς, αν είχαμε μια τακτική επικοινωνία (πχ. δύο φορές το μήνα περίπου). Μια τέτοια επικοινωνία, με ένα γρήγορο μήνυμα, σχετικά με την πρόοδο της μελέτης σας,

τις δυσκολίες ή τις επιτυχίες σας, θα με βοηθούσε να σας στηρίξω αποτελεσματικότερα και κυρίως να μπορώ να επιλύσω απορίες και δυσνόητες έννοιες. Αν σε οποιοδήποτε σημείο της προσπάθειάς σας νιώθετε ότι δυσκολεύεστε να ακολουθήσετε το ρυθμό μελέτης που απαιτείται θα ήθελα να είμαστε σε επικοινωνία, ώστε να μπορώ να σας στηρίξω. [...]"

2. Παρακολουθούμε τη συχνότητα επικοινωνίας με τους φοιτητές (πχ. ημερομηνία τελευταίας επικοινωνίας μέσω e-mail, τελευταία φορά που μιλήσαμε στο τηλέφωνο, τελευταία φορά που έκαναν κάποια καταχώρηση στο forum του μαθήματος κλπ.) και όταν διαπιστώνουμε ότι κάποιοι έχουν καιρό να ανταποκριθούν στέλνουμε ένα σύντομο μήνυμα για να ρωτήσουμε πώς προχωρά η μελέτη τους, αν έχουν απορίες ή αν χρειάζονται βοήθεια.
3. Συχνά, υπάρχουν φοιτητές που δεν απαντούν γιατί ντρέπονται ή δεν έχουν κατανοήσει πώς λειτουργεί η εκπαίδευση από απόσταση και έτσι γίνονται διστακτικοί. Είναι σημαντικό να τους ενθαρρύνουμε.

Παράδειγμα

Μήνυμα που μπορεί να στείλει ο Κ.Σ. στον φοιτητή:

"[...]. Αυτή την εβδομάδα μελετάτε την ενότητα 2. Ελπίζω να σας έχει κινητοποιήσει το ενδιαφέρον. Σε κάθε περίπτωση, αν υπάρχει κάποιο σημείο που σας έχει προβληματίσει και δεν κατανοείτε θα είμαι στη διάθεσή σας, τις μέρες και ώρες που γνωρίζετε, τηλεφωνικά, αλλά και μέσω e-mail. Σας θυμίζω ότι στο forum του μαθήματος έχει ξεκινήσει μια συζήτηση για την μελέτη περίπτωσης που παρουσιάζεται στις σελ.45-47 και παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον. [...]"

5.2.2 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ – ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ

Η συνεργατική μάθηση παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα καθώς συμβάλλει στο αποτέλεσμα της μάθησης, στην απόκτηση κοινωνικών

ικανοτήτων αλλά και στα αυξημένα ποσοστά φοιτητών που ολοκληρώνουν τις σπουδές τους (Slavin, 1995, Wenger, McDermott, & Snyder, 2002). Οι κοινότητες μάθησης έχουν κερδίσει σημαντικό έδαφος στην έρευνα σχετικά με την εκπαίδευση από απόσταση (Palloff & Pratt, 1999; Riel, 1998; Wilson, 2001). Μια μετα-ανάλυση των Johnson & Johnson (1990) αναδεικνύει την αξία που προσθέτει η συνεργασία στη μάθηση:

- οι φοιτητές που λειτουργούν σε συνεργατικό, αντί για ανταγωνιστικό, περιβάλλον μάθησης αποδίδουν περισσότερο,
- οι φοιτητές που λειτουργούν σε ομάδες επιλύουν τα προβλήματα ευκολότερα,
- οι φοιτητές που συμμετέχουν σε ομάδες αξιοποιούν περισσότερες τεχνικές και μετα-γνωστικές στρατηγικές,
- η συνεργατική μάθηση προωθεί υψηλά επίπεδα συλλογισμού,
- νέες ιδέες και καινοτόμες λύσεις παράγονται σε ομάδες εργασίας πολύ περισσότερο από την ατομική προσπάθεια.

Πώς όμως μπορούμε να οργανώσουμε μια κοινότητα μάθησης; Ποια είναι τα πρώτα θεμελιώδη βήματα που θα χρειαστεί να κάνουμε;

Οι Palloff and Pratt (1999) προτείνουν τα εξής βήματα για τη δημιουργία μιας κοινότητας μάθησης:

- Ορίζουμε και επικοινωνούμε ξεκάθαρα το σκοπό της ομάδας-κοινότητας.

Παράδειγμα: Θα επεξεργαστούμε ένα συγκεκριμένο υπο-θέμα του μαθήματος για να παρουσιάσουμε το αποτέλεσμα μας στην επόμενη ΟΣΣ, θα εντοπίσουμε αξιόπιστες αναφορές για το θέμα της εργασίας, θα αναζητήσουμε επαγγελματίες του πεδίου για να μάθουμε περισσότερα για το θέμα μας.

- Δημιουργούμε ένα συγκεκριμένο χώρο σε ένα συγκεκριμένο μέσο επικοινωνίας για την πραγματοποίηση της συζήτησης-συνεργασίας.

Παράδειγμα: ένα ομαδικό e-mail ή το forum του μαθήματος.

- Ενθαρρύνουμε την επιλογή της ηγεσία της ομάδας μέσα από την ομάδα.

Παράδειγμα: ζητάμε από την ομάδα να ορίσει τον υπεύθυνο που θα φροντίζει για την τήρηση των ημερομηνιών και των κανόνων της ομάδας.

- Ορίζουμε κανόνες που όλοι εφαρμόζουν.

Παράδειγμα: ζητάμε από την ομάδα να ορίσει τις ημερομηνίες, ποιο θα είναι το αποτέλεσμα της συνεργασίας, τι θα αναλάβει ο καθένας, πώς και πότε θα παρουσιαστεί το αποτέλεσμα. Συμφωνούμε ότι ο σκοπός της κοινότητας είναι η μάθηση και η ανάπτυξη όλων των μελών κλπ.

Ολοκληρώνοντας τη δραστηριότητα που ακολουθεί θα έχετε σχεδιάσει, βήμα-βήμα την προώθηση μιας κοινότητας μάθησης, στο πλαίσιο του έργου σας ως Καθηγητής-Σύμβουλος.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5.5

Σκεφτείτε τη θεματική ενότητα που διδάσκετε. Εντοπίστε ένα θέμα που θα σας ενδιέφερε να επεξεργαστούν οι φοιτητές σας σε ομάδες. Καταγράψτε τα συγκεκριμένα βήματα που ορίστηκαν παραπάνω για τη δημιουργία της ομάδας στη δική σας περίπτωση, σύμφωνα με το θέμα που επιλέξατε.

Εντοπίστε πιθανές δυσκολίες που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι φοιτητές. Με ποιους τρόπους θα μπορούσατε να τους υποστηρίξετε;

Ένας από τους σημαντικότερους δείκτες μιας κοινότητας μάθησης, σχετικά με την αλληλεπίδραση, είναι όταν οι εκπαιδευόμενοι δεν επικοινωνούν μόνο για θέματα που αφορούν το μάθημα αλλά επικοινωνούν και σε περισσότερο προσωπικό επίπεδο. Αυτό που αναμένεται να κάνουν είναι να συζητούν για θέματα που αφορούν την επίτευξη των μαθησιακών τους στόχων. Όταν συζητούν και για την προσωπική τους ζωή (οικογένεια, ενδιαφέροντα, επαγγελματική ζωή) τις επιτυχίες και τις δυσκολίες τους να είναι εκπαιδευόμενοι από απόσταση (πρόγραμμα, τεχνικά προβλήματα, δυσκολίες), όταν συμβουλεύουν και στηρίζουν και σε άλλες πλευρές της ζωής (αλλαγές στο εργασιακό περιβάλλον, ποιο μάθημα να πάρουν στη συνέχεια, θέματα οικογένειας), τότε έχουμε μια “ώριμη” κοινότητα μάθησης. Φυσικά, είναι πολύ πιθανό ότι δε θα συμμετέχουν όλοι με το ίδιο ενδιαφέρον. Παρόλα αυτά, όταν η πλειοψηφία των συμμετεχόντων νιώθουν ότι έχουν ένα ασφαλές μέρος να εκφραστούν, αυτό αποτελεί ένα δείγμα επιτυχίας της κοινότητας.

Μπορεί να υπάρχουν μέλη που δε θα νιώσουν άνετα να μοιραστούν με την ομάδα θέματα που τους αφορούν. Είναι ευθύνη του συντονιστή να φροντίσει ώστε να δημιουργηθεί ένα ζεστό κλίμα επικοινωνίας με το κατάλληλο καλωσόρισμα και τη συνεχή τροφοδότηση με δραστηριότητα και παραγωγικά ερωτήματα. Σίγουρα, όπως σε κάθε κοινότητα, θα υπάρχουν μέλη που θα απέχουν. Όπως, επίσης, θα υπάρχουν και μέλη που θα συμμετέχουν περισσότερο έντονα και θα δημιουργήσουν πιο στενούς δεσμούς επικοινωνίας.

Τα συνηθέστερα προβλήματα που αφορούν την ομαδική επικοινωνία οφείλονται σε παράγοντες όπως:

- Τη σύσταση των ομάδων που δεν αποδεικνύεται λειτουργική.
- Την ύπαρξη ατόμων που δεν θέλουν να συνεργαστούν με άλλους.
- Την διατάραξη των σχέσεων στην ομάδα όταν τα μέλη της έχουν διαφορετική επίδοση κατά την τελική αξιολόγηση.
- Την έλλειψη εμπιστοσύνης στην ομάδα όταν κάποια μέλη της βλέπουν την ομαδική εργασία ως ευκαιρία να καταμερίσουν τις απαιτήσεις ανισομερώς έτσι ώστε να περιοριστεί η ατομική συμμετοχή τους.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5.6

Πώς πιστεύετε ότι μπορείτε να συμβάλετε από το ρόλο σας ώστε να ξεπεραστούν τα παραπάνω προβλήματα σε μια κοινότητα μάθησης;

5.3 ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Καθοριστικός παράγοντας της προσπάθειάς μας για επικοινωνία με τους φοιτητές είναι το πλαίσιο που περιβάλλει την επικοινωνία. Το πλαίσιο της επικοινωνίας στην εκπαίδευση από απόσταση χαρακτηρίζεται από παράγοντες όπως ο χώρος, ο χρόνος, οι συνθήκες, η παρουσία άλλων και γεγονότα που πιθανόν έχουν προηγηθεί (Κόκκος, 1998).

Στην παρακάτω δραστηριότητα θα μελετήσετε το πλαίσιο της επικοινωνίας, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στον τρόπο που επιδρά στην εκπαίδευση από απόσταση. Έτσι, θα μπορέσετε να κατανοήσετε πολλά από τα εμπόδια επικοινωνίας που ως τώρα μπορεί να δυσκόλεψαν το έργο σας στο ΕΑΠ.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5.7

Διαβάστε το “πλαίσιο της επικοινωνίας” (σελ.72-73) στον τόμο Β της Θ.Ε. Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (το κείμενο παρατίθεται στο τέλος του κεφαλαίου, στα “Κείμενα για περαιτέρω μελέτη”). Μελετήστε προσεκτικά τους παράγοντες που επηρεάζουν το πλαίσιο της επικοινωνίας και καταγράψτε στον παρακάτω πίνακα πώς έχετε παρατηρήσει ότι οι παράγοντες αυτοί έχουν επηρεάσει την επικοινωνία με την ομάδα των φοιτητών σας.

Παράγοντας	Πώς επηρεάζει την επικοινωνία με την ομάδα των φοιτητών μου;
Χώρος	
Χρόνος	

Συνθήκες-Κλίμα	
Γεγονότα που έχουν προηγηθεί	

Ένας ακόμη ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την αλληλεπίδραση με τους φοιτητές και το κλίμα της εκπαίδευσης, είναι τα συναισθήματα. Πιο συγκεκριμένα τα συναισθήματα μπορεί να συμβάλλουν πολύ θετικά και να ενεργοποιήσουν τους φοιτητές, αλλά και πολύ αρνητικά, μπλοκάροντας και δημιουργώντας εμπόδια στη μάθηση.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5.8

Με τη δραστηριότητα αυτή θα προσεγγίσετε τα διαφορετικά συναισθήματα των φοιτητών και θα εξετάσετε πώς μπορείτε να τα αξιοποιήσετε προς όφελος της μαθησιακής διεργασίας.

Μελετήστε τις σελίδες 197-200 από το βιβλίο του Phil Race “Το εγχειρίδιο της Ανοικτής Εκπαίδευσης” (παρατίθεται στο τέλος του κεφαλαίου, στα “Κείμενα για περαιτέρω μελέτη), όπου περιγράφεται η εναλλαγή των συναισθημάτων των φοιτητών στις διάφορες φάσεις των σπουδών τους. Σημειώστε ποιες ενέργειες επικοινωνίας, σε κάθε στάδιο, μπορούν να βοηθήσουν το φοιτητή στην πορεία του. Με ποιο μέσο θα επικοινωνούσατε και ποιο θα ήταν το μήνυμα, για τους φοιτητές που νιώθουν:

Στην αρχή:

Ενθουσιασμένοι –

Επιφυλακτικοί –

Περιέργοι –

Εκτεθειμένοι και Ευάλωτοι –

Ανεπαρκείς –

Στη μέση:

Βαριεστημένοι –

Διστακτικοί –

Πιεσμένοι –

Μόνοι –

Στο τέλος:

Φοβισμένοι –

Αγχωμένοι –

5.4 ΜΕΣΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Τα μέσα επικοινωνίας που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο Καθηγητής-Σύμβουλος στην εκπαίδευση από απόσταση ποικίλουν. Σίγουρα, λόγω της εξέλιξης των σύγχρονων τεχνολογιών, έχει αλλάξει σημαντικά η πρακτική των Καθηγητών-Συμβούλων από τότε που τα “μαθήματα δι’ αλληλογραφίας” έκαναν την αρχή της εκπαίδευσης από απόσταση.

Το μέσο επικοινωνίας που φαίνεται να αξιοποιείται συχνότερα και περισσότερο τόσο από τους Καθηγητές όσο και από τους φοιτητές είναι το e-mail. Οι περισσότεροι φοιτητές πλέον έχουν δυνατότητα πρόσβασης στο e-mail τους, ακόμη και αν δεν έχουν ηλεκτρονικό υπολογιστή στο σπίτι τους (Xenos et al, 2002).

Εξετάζοντας την πρακτική πλευρά ο Warschauer (1997) ορίζει πέντε χαρακτηριστικά της επικοινωνίας μέσω η/υ σε σχέση με άλλα μέσα επικοινωνίας: (α) πρόκειται για αλληλεπίδραση που βασίζεται σε γραπτά κείμενα, (β) επιτρέπει την επικοινωνία πολλών προς πολλούς, (γ) λειτουργεί ανεξάρτητα από τον τόπο και το χρόνο, (δ) επιτρέπει την αλληλεπίδραση σε μεγάλες ομάδες και (ε) επιτρέπει τη δημιουργία υπερσυνδέσμων.

Σε κάθε περίπτωση η επιλογή του μέσου επικοινωνίας χρειάζεται να γίνει προσεκτικά, με βάση τις ανάγκες των φοιτητών. Για παράδειγμα, όταν θέλουμε να επικοινωνήσουμε με τους φοιτητές για ένα θέμα που χρειάζεται λεπτομερή ανάλυση και πληροφορίες είναι καλύτερα να επιλέξουμε τη γραπτή επικοινωνία από την προφορική (πχ. τηλέφωνο), ώστε ο φοιτητής να έχει στη διάθεσή του το μήνυμα και να το μελετήσει ξανά και ξανά αν χρειαστεί. Από την άλλη πλευρά αν χρειαστεί να ενθαρρύνουμε έναν φοιτητή μας σε σχέση με την προσπάθεια που κάνει για μια εργασία, ένα τηλεφώνημα μπορεί να αποτελεί πιο “ζεστό” τρόπο επικοινωνίας από ένα μήνυμα στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5.9

Αφιερώνοντας χρόνο σε αυτή τη δραστηριότητα θα οργανώσετε τον τρόπο αξιοποίησης των βασικών μέσων επικοινωνίας.

Στον παρακάτω πίνακα αναφέρονται μερικά μέσα επικοινωνίας που μπορούν να αξιοποιηθούν στην πρακτική της εκπαίδευσης από απόσταση. Συμπληρώστε ποια θεωρείτε ότι είναι τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματά της χρήσης τους.

Μέσο	Πλεονεκτήματα	Μειονεκτήματα
Τηλεφωνική Επικοινωνία		
Γραπτή Επιστολή		
E-mail & E-mail Group		
Τηλεδιάσκεψη		
Forum		
Chat		

ΣΥΝΟΨΗ

Η επικοινωνία και η αλληλεπίδραση στην εκπαίδευση από απόσταση αποτελούν ένα ιδιαίτερα ευρύ θέμα που μπορεί να συμβάλει θετικά στη μάθηση και την παρακίνηση του φοιτητή, για την επιτυχημένη ολοκλήρωση των σπουδών του. Σε αυτό το κεφάλαιο είδαμε ότι ο τρόπος με τον οποίο αξιοποιούμε την επικοινωνία στην πρακτική μας μπορεί να θέτει περιορισμούς στην αυτονομία. Είναι σημαντικό λοιπόν να εξετάζουμε την προσωπική μας στάση σε σχέση με την επικοινωνία και να κατανοούμε τις ανάγκες του εκπαιδευτικού πλαισίου, όσο και των φοιτητών μας. Η διερεύνηση των αναγκών των φοιτητών, ακαδημαϊκών και συναισθηματικών, μας δίνει απαντήσεις για τα μέσα επικοινωνίας που θα επιλέξουμε, για τη συχνότητα και το περιεχόμενο της επικοινωνίας.

Η σύγχρονη έρευνα για την αλληλεπίδραση στην εκπαίδευση από απόσταση αναδεικνύει όλο και περισσότερο την ανάγκη για τη ανάπτυξη της επικοινωνίας ανάμεσα στους φοιτητές. Σε αυτό συνέβαλαν και οι νέες τεχνολογίες δίνοντας περισσότερες ευκαιρίες για ανάπτυξη αλληλεπίδρασης, σε όλους του τύπους επικοινωνίας.

Μένει στον Καθηγητή-Σύμβουλο η πρωτοβουλία!

ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΜΕΛΕΤΗ

O' Rourke, J. (2003), *Tutoring in Open and Distance Learning, A Handbook for Tutors, Canada: COL* (Διαθέσιμο στο:

<http://www.unisa.ac.za/contents/courses/docs/Tutoring%20in%20ODL%20CoL.pdf>)

Σε αυτόν τον πρακτικό οδηγό θα βρείτε πολλά στοιχεία σχετικά με την ανάπτυξη της επικοινωνίας του Καθηγητή-Συμβούλου με τους φοιτητές του, καθώς διαπερνά ως έννοια το σύνολο του ρόλου του Καθηγητή-Συμβούλου, όπως ο O'Rourke τον παρουσιάζει. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι σελίδες 41-46, που περιλαμβάνουν μια σειρά από πρακτικές και στρατηγικές που ενισχύουν την αλληλεπίδραση. Όμοια και στις σελίδες 56-62 επεξεργάζεται θέματα σχετικά με την πρώτη επικοινωνία με τους φοιτητές αλλά και τη διατήρηση της επικοινωνίας μαζί τους.

Boyle, F. & Ross, C. (2010) *Student-Student Mentoring for retention and engagement in distance education, Open Learning: The Journal of Open and Distance Learning, Volume 25 Issue 2, June 2010.* Διαθέσιμο στο:

[http://www.ormondsimpson.com/USERIMAGES/MENTORING%20IN%20DISTANCE%20EDUCATION%20\(OL\)%20D6.doc](http://www.ormondsimpson.com/USERIMAGES/MENTORING%20IN%20DISTANCE%20EDUCATION%20(OL)%20D6.doc)

Σε αυτό το άρθρο παρουσιάζεται μια νέα πρόταση για τη συνεργασία των φοιτητών και τα αποτελέσματα που έχει στις σπουδές τους.

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΗ

- Βασιλού-Παπαγεωργίου, Β. & Βασάλα, Π. (2005). Η υποστήριξη των μεταπτυχιακών σπουδαστών στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Τι ζητούν οι Σπουδαστές και τι πιστεύουν οι ΣΕΠ ότι ζητούν οι Σπουδαστές. Στο Α. Λιοναράκης (επιμ.), *Applications of Pedagogy and Technology*, Πρακτικά του 3ου Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Vol. 1 (σελ. 124-134). Αθήνα: Προπομπός.
- Γκάφα, Κ. & Αθανασούλα – Ρέππα, Α. (2007). Οι επικοινωνιακές δεξιότητες του/της Καθηγητή/τριας Συμβούλου και η επίδρασή τους στην παρώθηση των φοιτητών του ΕΑΠ. στο: Α. Lionarakis (Ed.), *Πρακτικά εισηγήσεων, 4th International Conference on Open and Distance Learning of Democracy in Education: Open Access and Distance Education (Vol. A)*. (σελ 343-351). Αθήνα: Προπομπός.
- Κόκκος, Α. (1998). Αρχές Μάθησης Ενηλίκων, στο Κόκκος & Λιοναράκης (επιμ.): *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση - Σχέσεις Διδασκόντων Διδασκομένων* (Τόμος Β), Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Κόκκος, Α. (1998). Στοιχεία Επικοινωνίας, στο Κόκκος & Λιοναράκης (επιμ.): *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση - Σχέσεις Διδασκόντων Διδασκομένων* (Τόμος Β), Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Κουστουράκης, Γ., Παναγιωτακόπουλος, Χ., & Λιοναράκης, Α. (2003). Διερεύνηση των Εμποδίων στην εφαρμογή της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης και προτάσεις για την αντιμετώπισή τους στο: Λιοναράκης, Α. (Επιμ.), *Πρακτικά Εισηγήσεων, 2ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση* (σελ.307-317). Αθήνα: Προπομπός.
- Λιοναράκης, Α. (2005). Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και Διαδικασίες Μάθησης, στο *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*, ΕΑΠ.
- Λιοναράκης, Α. (1998). Η πρώτη επαφή Διδάσκοντος-Διδασκομένων, στο Κόκκος & Λιοναράκης (επιμ.): *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση -*

Σχέσεις Διδασκόντων Διδασκομένων (Τόμος Β), Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Σαρακατσάνου ,Ε., & Βασάλα, Π. (2011). Διαμεσολαβημένη διαπροσωπική επικοινωνία σπουδαστών και Καθηγητών-Συμβούλων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, στο: Λιοναράκης Α. (επιμ.): 6ο Διεθνές Συνέδριο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, ICODL, 4-6 Νοεμβρίου 2011, Λουτράκι, διαθέσιμο στο <http://icodl.openet.gr/index.php/icodl/2011/schedConf/presentations>.

Keegan, D. (1996). *Οι βασικές αρχές της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης*, μτφ.: Α. Μελίστα, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Race, P. (1993). *Το εγχειρίδιο της Ανοικτής Εκπαίδευσης*, μτφ. Ε. Ζέη Αθήνα: Μεταίχμιο.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Anderson, T., & Garrison, D. R. (1998). Learning in a networked world: New roles and responsibilities. In C. Gibson (Ed.), *Distance learners in higher education* (pp. 97-112). Madison, WI: Atwood Publishing.

Dewey, J. (1916). *Democracy and education*. New York: Macmillan.
Retrieved June 6, 2003, from the Institute for Learning Technologies Web site: <http://www.ilt.columbia.edu/publications/dewey.html>.

Garrison, D.R. (1993), Quality and Access in distance education: theoretical considerations, in: Keegan D (ed): *Theoretical principles of distance education*. London/New York: Routledge.

Garrison, D. R., & Anderson, T. (2003). *E-Learning in the 21st century*. London: Routledge.

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1996). Cooperation and the use of technology. In Jonassen D. H. (Ed.), *Handbook of research for educational communications and technology* (pp. 170-198). New York: Simon & Schuster Macmillan.

Jonassen, D. (1991). Evaluating constructivistic learning. *Educational Technology*, 31(10), 28-33.

- Keegan, D. (1986). *The foundations of distance education*, (3rd edition) UK: Routledge.
- Langer, E. (1989). *Mindfulness*. Massachusetts: Perseus Books.
- Lipman, M. (1991). *Thinking in education*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moore, G.M. (1989). Editorial: Three types of interaction. *The American Journal of Distance Education*, 3(2). 1-6. Retrieved 10/11/2008 from http://www.ajde.com/Contents/vol3_2.htm#editorial.
- O' Rourke, J. (2003). *Tutoring in Open and Distance Learning, A Handbook for Tutors*, Canada: COL (Retrieved from: http://www.unisa.ac.za/contents/courses/docs/Tutoring%20in%20ODL_CoL.pdf)
- Palloff, R., & Pratt, K. (1999). *Building learning communities in cyberspace*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Sims, R. (1999). Interactivity on stage: Strategies for learner designer communication. *Australian Journal of Educational Technology*, 15(3), 257-272.
- Slavin, R. (1995). *Cooperative learning theory, research, and practice*. Boston: Allyn and Bacon.
- Warschauer, M. (1997). Computer-Mediated Collaborative Learning: Theory and Practice, *The Modern Language Journal* Vol 81, No. 4.
- Wenger, E., McDermott, R., & Snyder, W. (2002). *Cultivating communities of practice: A guide to managing knowledge*. Cambridge, MA: Harvard Business School Press.
- Wilson, B. (2001). *Sense of community as a valued outcome for electronic courses, cohorts, and programs*. Retrieved June 6, 2003, from <http://carbon.cudenver.edu/~bwilson/SenseOfCommunity.html>.
- Xenos, M., Pierrakeas, C., Pintelas, P. (2002). A Survey on Student Dropout Rates and Dropout Causes Concerning the Students in the Course of Informatics of The Hellenic Open University, *Computers & Education*. Vol. 39, pp 361-377, Elsevier Science Ltd. Great Britain.

ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΜΕΛΕΤΗ

Κείμενο 1: Αλληλεπίδραση και Ανεξαρτησία

Από το βιβλίο: Keegan, D. (1996). *Οι βασικές αρχές της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης*, μτφ.: Α. Μελίστα, Αθήνα: Μεταίχμιο, (σελ. 124-126).

ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

Από το 1972 ως το 1977 ο Sir John Daniel υπήρξε διευθυντής σπουδών στο Télé-université, στο Πανεπιστήμιο του Κεμπέκ και εν συνεχεία αντιπρόεδρος (με αρμοδιότητα τις υπηρεσίες υποστήριξης των σπουδαστών) στο Athabasca University στον Καναδά. Το 1980 ανέλαβε τη θέση του αντιπρύτανη στο Concordia University, συμβατικό πανεπιστήμιο στο Μόντρεαλ και το καλοκαίρι του 1984 μετακινήθηκε στο Laurentian University, επίσης συμβατικό πανεπιστήμιο που διαθέτει ένα μικρό τμήμα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Σήμερα είναι αντιπρύτανης του Ανοικτού Πανεπιστημίου (Μ. Βρετανία).

Ο Daniel απέκτησε έτσι μεγάλη διοικητική εμπειρία τόσο σε γαλλόφωνα όσο και σε αγγλόφωνα συστήματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Γι' αυτό και η σκέψη του συχνά εκκινεί από την οπτική του μάνατζερ.

Πιστεύει πως η ανάπτυξη των συστημάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης οφείλεται σε τρεις παράγοντες: στη μεγάλη παράδοση των ανεξάρτητων σπουδών, στις σύγχρονες εξελίξεις στην τεχνολογία της εκπαίδευσης και στο πρόσφατο ενδιαφέρον των μελετητών για την ανοικτή εκπαίδευση. Ο συνδυασμός των στοιχείων αυτών οδήγησε στη δημιουργία νέων εκπαιδευτικών οργανισμών που προσφέρουν εκπαίδευση από απόσταση και ικανοποιούν σημαντικές οικονομικές και πολιτικές ανάγκες στις σύγχρονες κοινωνίες.

Οι Holmberg και Bååth στα κείμενά τους για την αμφίδρομη επικοινωνία λάμβαναν σταθερά υπόψη ότι αναφέρονταν σε μια κατάσταση όπου το μεγαλύτερο μέρος της επικοινωνίας θα διεκπεραιωνόταν μέσω του ταχυδρομείου.

Ο Daniel (που ασχολήθηκε με την πανεπιστημιακή εκπαίδευση) θεωρεί πως τα συστήματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης οργανώνουν δραστηριότητες κατά τις οποίες ο σπουδαστής εργάζεται μόνος και δραστηριότητες που τον φέρνουν σε επαφή με άλλα άτομα. Ονομάζει την πρώτη κατηγορία «ανεξάρτητες δραστηριότητες» και τη δεύτερη «αλληλεπιδραστικές δραστηριότητες». Στον Πίνακα 6.2 δίνουμε έναν κατάλογο δραστηριοτήτων και από τις δύο κατηγορίες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2 ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ (DANIEL)

<i>Ανεξαρτησία</i>	<i>Αλληλεπίδραση</i>
Μελέτη βιβλίων Παρακολούθηση τηλεόρασης στο σπίτι Διεξαγωγή πειράματος στο σπίτι Εκπόνηση εργασιών	Συζήτηση στο τηλέφωνο Διόρθωση και σχολιασμός εργασιών Ομαδικές συμβουλευτικές συναντήσεις Θερινά σχολεία

Μια σημαίνουσα λειτουργία των συστημάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι να συνθέσουν τις δύο αυτές κατηγορίες δραστηριοτήτων στη σωστή αναλογία. Ο σπουδαστής μαθαίνει εναρμονίζοντας τη δική του μαθησιακή δραστηριότητα με τις δραστηριότητες εκείνες που συνεπάγονται αλληλεπίδραση με άλλα πρόσωπα. Η επίτευξη της ισορροπίας αυτής αποτελεί κρίσιμο ζήτημα στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Το είδος της ισορροπίας ανάμεσα στις ανεξάρτητες και τις αλληλεπιδραστικές δραστηριότητες που θα επιλεγεί έχει μεγάλες επιπτώσεις στη διοίκηση και στην οικονομική διαχείριση του συστήματος. Οι ανεξάρτητες δραστηριότητες, κατά τον Daniel, δίνουν τη δυνατότητα για οικονομίες κλίμακας, αφού το οριακό κόστος της αναπαραγωγής αντιτύπων ή της αναμετάδοσης εκπομπών για μεγάλο αριθμό σπουδαστών είναι χαμηλό. Το κόστος όμως των αλληλεπιδραστικών δραστηριοτήτων τείνει να αυξάνει σε ευθεία αναλογία με τον αριθμό των φοιτητών (Daniel και Marquis, 1979, σ. 32).

Η αύξηση της ποσότητας των αλληλεπιδραστικών δραστηριοτήτων βελτιώνει την επίδοση των σπουδαστών αλλά το επιτυγχάνει σε βάρος του κόστους. Το κόστος των δραστηριοτήτων αυτών είναι ανάλογο με τον αριθμό των σπουδαστών. Έτσι δεν έχουμε τις οικονομίες κλίμακας, που χαρακτηρίζουν τις ανεξάρτητες δραστηριότητες και εξασφαλίζουν το συνολικό πλεονέκτημα του κόστους στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Ο Daniel ισχυρίζεται πως τα συστήματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης θα έπρεπε να κοστίζουν ακριβότερα: καθετί άλλωστε που σχετίζεται με την απόσταση κοστίζει. Διαχωρίζει έτσι τη θέση του από πολλές από τις απόψεις που έχουν γραφεί για την οικονομία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, πιστεύοντας ότι υπάρχουν δύο οικονομικές δομές στα συστήματα αυτά: η μία αφορά στις ανεξάρτητες δραστηριότητες, όπου οι οικονομίες κλίμακας είναι εφικτές, και η άλλη στις αλληλεπιδραστικές, όπου ενδέχεται να μην είναι εφικτές οι οικονομίες κλίμακας (Snowden και Daniel, 1980).

Θεωρεί επίσης ότι τα προγράμματα σπουδών δεν θα πρέπει να συγκροτούνται αποκλειστικά από ανεξάρτητες δραστηριότητες. Οι κοινωνικές σχέσεις

και η ανατροφοδότηση προάγονται μέσω των αλληλεπιδραστικών δραστηριοτήτων και, ενώ η σημασία των κοινωνικών σχέσεων είναι λιγότερο σημαντική για τους ενήλικους σπουδαστές μερικής παρακολούθησης παρά για τα παιδιά και τους ενήλικους που παρακολουθούν πλήρη εκπαιδευτικά προγράμματα, το ζήτημα της παροχής ανατροφοδότησης έχει τεράστια σημασία. Οι σπουδαστές θέλουν να γνωρίζουν ποια είναι η επίδοσή τους τόσο σε σχέση με τους συσπουδαστές τους όσο και σε σχέση με τα κριτήρια που έθεσαν οι δημιουργοί του προγράμματος. Οι σπουδαστές στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση εντάσσονται ελάχιστα στο σύστημα των κοινωνικών σχέσεων του οργανισμού και αυτός είναι ο λόγος που αισθάνονται πως σχετίζονται ελάχιστα μαζί του. Γι' αυτό δεν νιώθουν ασφαλείς, πράγμα που καθιστά επιτακτική την ανάγκη των αλληλεπιδραστικών δραστηριοτήτων.

Η διεισδυτικότητα της σκέψης του Daniel γίνεται εμφανής όταν διατυπώνει τη θέση του στο ζήτημα του ρυθμού μελέτης (Daniel και Shale, 1979). Θεωρεί ότι όσο περισσότερη ελευθερία παραχωρείται στον σπουδαστή τόσο λιγότερες πιθανότητες έχει αυτός να ολοκληρώσει το πρόγραμμα. Πιστεύει ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει δύο επιλογές: είτε να δώσει στους σπουδαστές τη χαρά της επιτυχίας ορίζοντάς τους τον ρυθμό μελέτης είτε, στην αντίθετη περίπτωση, να τους αφήσει να βαδίσουν ελεύθεροι προς την αποτυχία. Ο Holmberg, αντιθέτως, όπως είδαμε, ισχυρίζεται ότι οι σπουδαστές θα πρέπει να αφήνονται ελεύθεροι και να μην πιέζονται να ακολουθήσουν έναν προκαθορισμένο ρυθμό μελέτης.

Ενώ οι Moore και Wedemeyer δίνουν έμφαση στην αυτονομία και στην ανεξαρτησία του σπουδαστή, ο Daniel αναζητεί την ισορροπία ανάμεσα στην αλληλεπίδραση και στην ανεξαρτησία και δείχνει πώς η ισορροπία αυτή έχει επιπτώσεις στον καθορισμό του ρυθμού μελέτης των σπουδαστών και στο κόστος της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Κείμενο 2: Το πλαίσιο της επικοινωνίας

Κόκκος, Α. (1998). Στοιχεία Επικοινωνίας, στο Κόκκος & Λιοναράκης (επιμ.): *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση - Σχέσεις Διδασκόντων Διδασκομένων* (Τόμος Β), Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (σελ.72-73).

2.2.4 Το πλαίσιο της επικοινωνίας

Πολύ σημαντικό στοιχείο της επικοινωνίας, εκτός από αυτά που ήδη αναφέρθηκαν στις υποενότητες 2.2.1- 2.2.3, είναι το πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτή διεξάγεται.

Ως **πλαίσιο** εννοούμε:

α) *Το χώρο της επικοινωνίας*: Είναι, για παράδειγμα, διαφορετική η σχέση σας με ένα μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου σε μια δεξίωση ένα βράδυ και στο γραφείο το επόμενο πρωί. Διαφορετική θα είναι επίσης η επικοινωνία, αν ο διοικητικά προϊστάμενός σας συνομιλεί μ' εσάς καθισμένος πίσω από ένα μεγάλο γραφείο, ή αν κάθεστε μαζί γύρω από ένα μικρό στρογγυλό τραπέζι.

β) *Το χρόνο της επικοινωνίας*: Διαφορετικά αντιδρά ο ίδιος άνθρωπος στο ίδιο μήνυμα, ανάλογα με το χρόνο που έχει για να το επεξεργαστεί. Αυτό το χρόνο είναι απαραίτητο να τον παρέχουμε στον αποδέκτη του μηνύματός μας, λ.χ. στον εκπαιδευόμενο.

γ) *Την κατάσταση (τις συνθήκες, το "κλίμα")*, μέσα στο οποίο συντελείται η επικοινωνία και την οποία είναι χρήσιμο να γνωρίζουν καλά οι ενδιαφερόμενοι. Ας δούμε δύο παραδείγματα: i) Ο εκπαιδευτικός οργανισμός στον οποίο εργάζονται κάποιοι βρίσκεται σε κρίση ή σε φάση ανάπτυξης, υπάρχουν έριδες ή σχέσεις συνεργασίας, ii) μέσα στον οργανισμό έχουν παγιωθεί ορισμένες συνήθειες, "έθιμα" (λ.χ. οι γραπτές εργασίες των διδασκομένων ταχυδρομούνται συνήθως με κάποια καθυστέρηση, όμως χαρακτηρίζονται από υψηλό επίπεδο).

δ) *Την παρουσία των άλλων*: Διαφορετικά αντιδρά λ.χ. ένας διδασκόμενος αν του ασκείται κριτική κατ' ιδίαν ή ενώπιον τρίτων. Και, βέβαια, έχει σημασία: ποιων τρίτων; πόσων; τι σχέσεις έχει ο διδασκόμενος με αυτούς;

ε) Τα γεγονότα που έχουν προηγουμένως διαμειφθεί μεταξύ πομπού και δέκτη και τα οποία διαμορφώνουν τη μεταξύ τους σχέση. Λ.χ. η φράση “μου φέρνεις έναν καφέ” του προϊσταμένου προς τη γραμματέα έχει άλλο νόημα μέσα στο πλαίσιο μιας σχέσης καλής συνεργασίας και αμοιβαίας εκτίμησης και άλλο στην περίπτωση που η γραμματέας έχει συσσωρεύσει παράπονα από τη σχέση της με τον προϊστάμενο ή όταν εκείνος δεν είναι ευχαριστημένος από τη συμπεριφορά της. Με άλλα λόγια, το νόημα μιας φράσης δε διαμορφώνεται ανεξάρτητα από το πλαίσιο των γεγονότων που προηγήθηκαν. Αντίθετα, είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης πομπού και δέκτη. Είναι προϊόν του συνόλου των μηνυμάτων που στάλθηκαν εκατέρωθεν, καθώς και του τρόπου με τον οποίο έγιναν αντιληπτά. Υπό αυτό το πρίσμα, το νόημα ενός μηνύματος που στέλνει ο πομπός -και πριν καν αυτό ερμηνευτεί από το δέκτη- δεν προσδίδεται μόνο από τον πομπό. Αποτελεί προϊόν που συνδιαμορφώθηκε από εκείνον και από το δέκτη και εμπεριέχει όλα τα προηγούμενα στοιχεία της μεταξύ τους σχέσης.

Κάθε μήνυμα συνεπώς αποτελεί ταυτόχρονα αίτιο και αιτιατό της συμπεριφοράς τόσο του πομπού όσο και του δέκτη, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι η επικοινωνία έχει τη χροιά της διεργασίας.

Κείμενο 3: Απόσπασμα από το Κεφ.8 – Διδάσκοντας εκπαιδευόμενους στην Ανοικτή Εκπαίδευση.

Race, P. (1993). *Το εγχειρίδιο της Ανοιχτής Εκπαίδευσης*, μτφ. Ε. Ζήη
Αθήνα: Μεταίχμιο.

Πώς νιώθουν οι εκπαιδευόμενοι στην αρχή;

Ας υποθέσουμε ότι είναι η πρώτη φορά που κάποιος ασχολείται με την ανοικτή εκπαίδευση. Το εκπαιδευτικό πακέτο μπορεί να του φαίνεται ως πρόκληση και να του προκαλεί το ενδιαφέρον. Τι είδους συναισθήματα έχει ο εκπαιδευόμενος στην αρχή του προγράμματος; Υποθέτουμε ότι θα πρόκειται για ένα μείγμα των παρακάτω συναισθημάτων:

Ενθουσιασμένοι

Οι εκπαιδευόμενοι μπορεί να περιμένουν πολλά. Μπορεί να ανυπομονούν να ξεκινήσουν· μάλιστα, να ανυπομονούν τόσο, ώστε να υπάρχει ο κίνδυνος ν' αντιμετωπίσουν επιπόλαια τις επεξηγήσεις για τον καλύτερο τρόπο επεξεργασίας του εκπαιδευτικού πακέτου, προτιμώντας να το προσεγγίσουν όπως αυτοί νομίζουν.

Επιφυλακτικοί

Μπορεί να είναι η πρώτη φορά που επιχειρούν οποιαδήποτε προσπάθεια μάθησης μετά από πολύ καιρό (μερικές φορές μετά από χρόνια). Κάποιοι εκπαιδευόμενοι νοιώθουν κάπως φοβισμένοι για το τι τους περιμένει.

Περίεργοι

Πολλοί δεν έχουν πάρει μέρος ποτέ πριν στην ανοικτή εκπαίδευση. Αυτοί θα χρειαστούν τη δική σας διαβεβαίωση ότι μπορούν πράγματι να μάθουν με τις δικές τους δυνάμεις. Θα χρειαστούν βοήθεια για να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση και να οργανώσουν εποικοδομητικά τη μελέτη τους.

Εκτεθειμένοι και ευάλωτοι

Η διαδικασία μάθησης μπορεί να περιλαμβάνει και κάποια μορφή αξιολόγησης· μπορεί να έχει περάσει πολύς καιρός από την τελευταία φορά που οι εκπαιδευόμενοι πήραν βαθμούς για την εργασία τους. Μερικοί μπορεί να απέτυχαν στις τελευταίες τους εξετάσεις - ίσως πριν από πολλά χρόνια. Πολλοί φοβούνται τις εξετάσεις που τους περιμένουν!

Ανεπαρκείς

Πολλοί εκπαιδευόμενοι έχουν αμφιβολίες για την ικανότητά τους να επιτύχουν. Το εκπαιδευτικό υλικό μπορεί να φαίνεται αποτρεπτικό, ιδιαίτερα σε όσους προχωρούν βιαστικά και συναντούν στοιχεία που τους είναι ανοίκεια. Μπορεί ν' αναρωτιούνται: «Πρέπει να μάθω κάθε λέξη, διάγραμμα, χάρτη ή πίνακα στο υλικό αυτό;» Φυσικά δεν χρειάζεται να μάθουν ολόκληρο το πακέτο· αρκεί να κατακτήσουν τους στόχους του και να εκπονήσουν τις ασκήσεις μέχρι κάποιο προδιαγεγραμμένο επίπεδο. Αλλά πώς μπορούν να το καταλάβουν αυτό;

Η παραπάνω εικόνα που δίνουμε αποτελεί προφανώς μια γενίκευση. Θα ήταν πιο χρήσιμο να ρωτήσετε τηλεφωνικά ή γραπτά τους εκπαιδευόμενους για το πώς νιώθουν. Δίνοντάς τους την ευκαιρία να σας ανοίξουν την καρδιά τους, είναι πολύ πιθανό να πέσουν οι φραγμοί ανάμεσά σας.

Οι ανάγκες των εκπαιδευομένων στη μέση του προγράμματος

Οι εκπαιδευόμενοι συχνά αποθαρρύνονται στη μέση του προγράμματος. Το καινούριο έχει πια παλιώσει, το αντικείμενο μελέτης γίνεται δυσκολότερο, ο διδάσκων μπορεί να γίνεται πιο αυστηρός, καθώς οι στόχοι γίνονται πιο σημαντικοί. Οι εκπαιδευόμενοι σ' αυτή τη φάση είναι πιθανό να νιώσουν:

Βαριεστημένοι

Η μελέτη δυσκολεύει και προχωράει πιο αργά. Η γοητεία του καινούριου χάνεται. Μπροστά τους δε βλέπουν παρά δουλειά και *πάλι δουλειά*.

Διστακτικοί

Το υλικό δυσκολεύει. Οι εργασίες δυσκολεύουν κι αυτές. Οι βαθμοί χαμηλώνουν. Πώς τα πηγαίνουν οι άλλοι;

Πιεσμένοι

Ο ρυθμός ίσως γίνεται πιο εντατικός. Τι απέγινε λοιπόν ο ελεύθερος ρυθμός που υποτίθεται ότι ήταν η ουσία της ανοικτής εκπαίδευσης; Και επιπλέον έρχονται εξετάσεις σε τέσσερις μήνες...

Μόνοι

Πολλοί εκπαιδευόμενοι μπορεί να νιώθουν απομονωμένοι – να αναρωτιούνται αν όλοι οι άλλοι έχουν τις ίδιες αμφιβολίες, τους ίδιους φόβους, κι ακόμη αν γεύονται τις ίδιες επιτυχίες. Τα πράγματα είναι πολύ διαφορετικά από την κατάσταση στην τάξη, όπου όλοι μοιράζονται πρόθυμα τους φόβους και τις ελπίδες τους. Ένα από τα μεγαλύτερα πλεονεκτήματα των θερινών τμημάτων (όπως εφαρμόζονται στην Μ. Βρετανία, π.χ., στα μαθήματα του Ανοικτού Πανεπιστημίου) είναι ότι οι εκπαιδευόμενοι συνειδητοποιούν αμέσως ότι έχουν πολλά κοινά προβλήματα, φόβους και ελπίδες. Αν απαλλαγούν από το αίσθημα αυτό της απομόνωσης, μπορεί ν' ανέβει πολύ το ηθικό τους.

«Μήπως δεν έπρεπε να αρχίσω τις σπουδές;»

Η ζωή συνεχίζεται. Κάποιες άλλες πιέσεις- οικογενειακές, κοινωνικές, επαγγελματικές- μπορεί να φαίνονται μεγαλύτερες από ποτέ. Είναι πολύ εύκολο να υποχωρήσουμε και να πούμε: «Πραγματικά δεν έχω χρόνο να κάνω όλα αυτά τα μαθήματα».

Οι ανάγκες των εκπαιδευομένων προς το τέλος των μαθημάτων

Αυτή είναι η στιγμή που οι εκπαιδευόμενοι μπορεί πραγματικά να τρομάξουν με τις επερχόμενες εξετάσεις ή αξιολογήσεις. Μπορεί να χρειαστούν συμβουλές για τις τεχνικές επανάληψης της ύλης και της προετοιμασίας για τις εξετάσεις. Μπορεί να έχουν περάσει πολλά χρόνια από τότε που διάβαζαν για τις εξετάσεις. Για ορισμένους, η τελευταία εμπειρία τους από εξετάσεις μπορεί να ήταν καταστροφική.

Δεν ξέρουν τι θα κάνουν μετά. Χρειάζονται τη βοήθειά σας για να εξετάσουν τις επιλογές που έχουν για περαιτέρω σπουδές. Πολλοί εκπαιδευόμενοι (παρά τις τυχόν τραυματικές εμπειρίες!) εθίζονται στην ανοικτή εκπαίδευση· η τελευταία γίνεται πολύτιμο μέρος της ζωής τους. Θέλουν να συνεχίσουν, θέλουν να τους συμβουλευτείτε τι να κάνουν μετά. Ας συνοψίσουμε πάλι τα συναισθήματά τους.

Φοβισμένοι

Οι εξετάσεις προκαλούν φόβο. Δε φοβόσασταν και εσείς, πριν από χρόνια;

«Θα τα καταφέρω;»

Μπορεί να έχουν αμφιβολίες για τις ικανότητές τους να ξεπεράσουν τα επόμενα εμπόδια. «Τι θα σκεφτούν για μένα οι άλλοι μετά από τόσες αποτυχίες;»

«Γιατί να κάνω τον κόπο;»

Οι αρχικοί στόχοι των σπουδών μπορεί να μην τους είναι πια τόσο σαφείς. Ωστόσο, μερικές συμβουλές για το τι μπορούν να κάνουν όταν τελειώσουν τα μαθήματα μπορεί να τους δώσουν τα απαιτούμενα κίνητρα.

Ο χρόνος φαίνεται να τρέχει!

Οι ημερομηνίες των εξετάσεων πλησιάζουν τόσο γρήγορα!